

NEFİSİ TEZKİYE EDEN İBADET; “ZEKAT”

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka/zekat al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir.” (Tevbe,9/103)

Sosyal varlık olan insanın mutlu ve huzurlu bir hayat sürmesi, içinde yaşadığı toplumda diğer insanların da arzu ve ihtiyaçlarını dikkate alması ile mümkündür. Bireyler arasında gelir dağılımının eşitlenmesi, ve her bireyin temel ihtiyaçlarını giderebilecek imkana kavuşması elbette ki önemlidir. İnsanlık tarihinde bunu başarabilen toplumlar olduğu gibi, bu hususları dikkate almayan, zengin daha zengin, fakirin daha fakir olduğu dönemler de olmuştur. İslamın ortaya koyduğu “zekat” müessesesi sayesinde, ilk dönemlerinden itibaren ihtiyaç sahibi olan fakir ve yoksullar gözetilmiş, zengin ve fakir arasında gelir dengesi kurulmaya çalışılmıştır.

Sözlükte artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü gibi anlamlara gelen zekat, dînî bir terim olarak, belirli bir malın bir kısmının Allâh rızası için muayyen kişilere verilmesi demektir.

İslâm'ın beş temel esastan biri olan zekat, hicretin ikinci yılında Medîne'de farz kılınmıştır. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Akıllı, ergenlik çağına ulaşmış ve hür Müslüman, temel ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı artma özelliği taşıyan mala sahipse ve bu malını elde etmesinin üzerinden bir yıl geçmiş ise, zekat ile mükelleftir.

Zekatın İslam'daki Yeri ve Önemi

Kur'an'ı Kerim'de 'Zekat' kelimesi 30 yerde sosyal yardımlaşma anlamında kullanılmıştır. Yine bunlardan 26'sında zekat, namazla birlikte, namaz (salât) kelimesinden hemen sonra zikredilmiştir. (el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, s. 331-332.)

Bakara Süresi'nin 43. Ayetinde;

“وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ” Namazı dosdoğru kılın zekatı verin, ruku edenlerle birlikte ruku edin” buyrulmuştur. Bu ve benzeri ayetler dikkate alındığında, namaz ve zekatın ayrılmaz bir bütün olduğu, Kur'an'ın da bu birlikteliğe ayrı bir önem verdiği anlaşılmaktadır. Öyleyse bedeni bir ibadet olan namaz ile Allah'ın huzurunda duran mümin, toplumsal sorumluluğun gereği mali bir ibadet olan zekat ibadetini de aynı namaz gibi farz olan öncelikli bir ibadet olduğunu bilmelidir.

Her şeyden önce bir ibadet olan zekâtın, birçok insanî ve ahlâkî hedefleri ve iktisadî gayeleri vardır. Allah'ın buyruğuna uyarak O'nun hoşnutluğunu kazanma amacıyla zekâtın yerine getirilmesi, kulun dünya ve âhiret mutluluğuna vesile olduğu gibi topluma da birçok fayda

sağlayacaktır. Öyleyse müslüman bu ibadeti Allah'ın rızasını kazanmak için ve halis bir niyetle yerine getirmelidir.

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ
وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

“Hâlbuki onlara, dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.” (Beyyine,98/5)

Kur'an- Kerim zekâtın hedeflerini iki kelime ile ele almaktadır. Bunlar “Tathir ve Tezkiye”(Temizleme, arıtma)dir. Zekâtın ahlaki yönü ve hedefleriyle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de;

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onların mallarından sadaka/zekât al; bununla onları(günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir.(onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.(Tevbe,9/103) buyurularak, alınan sadakalarla, günahların kötü izlerinin silindiği, kişinin tertemiz hale geldiği manaları anlaşılmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de hadis-i şeriflerinde ;

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَإِقَامِ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَحَجِّ الْبَيْتِ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ

“İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in (a.s.) Allah'ın resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak.” (Buhârî, İmân 1) buyurularak zekâtın kişinin isteğine bırakılmış bir yardım değil, yoksulun zenginin zimmetindeki hakkı ve zenginin yerine getirmek mecburiyetinde olduğu bir görev olduğunu haber vermiştir.

Zekat verenler Kur'an'ı Kerim'de; وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ” Onlar zekat (verecek hale gelmek) için çalışan kimselerdir” (Müminun,23/4) buyrularak kurtuluşa erecek müminler arasında zikredilmiş müttakiler ve muhsinler olarak vasıflandırılmıştır.

Fussilet Suresi'nin 7. Ayetinde de ise; الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ” Onlar zekatı vermezler ahireti de inkar ederler” buyurmak suretiyle zekat vermemenin müşriklere ait vasıflardan biri olduğunu dikkatlerimize sunmuştur ve yine

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنَزْتُمْ لَأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

“Altını ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar için acıklı bir azabı müjdele. O gün (bu altın ve gümüşler) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, böğürleri, sırtları dağlanacak ve (o esnada) işte nefisleriniz için toplayıp, sakladıklarınız; artık saklayıp istifçilik ettiğiniz bu nesnelerin acısını haydi tadın! (denilecek)” (Tevbe, 9/34-35) buyrularak da zekat vermeye yanaşmayanların ahiretteki perişan durumları gözlerimizin önüne serilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.s) zekat vermeyenlerle ilgili şu uyarıyı yapmaktadır.

مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ ، وَلَا فِضَّةٍ ، لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ ، فَأُحْمِيَ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ ، فَيُكْوَى بِهَا جَنْبُهُ ، وَجَبِينُهُ ، وَظَهْرُهُ ، كُلَّمَا بَرَدَتْ أُعِيدَتْ لَهُ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى سَبِيلَهُ ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ

“Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka haline getirilip sahibinin yanları, alını ve sırtı bunlarla dağlanır. Bu plakalar soğudukça, süresi elli bin sene olan bir günde kullar arasında hüküm verilinceye kadar sahibine azap için tekrar kızdırılır. Neticede kişi, yolunun ya cennete ya da cehenneme çıktığını görür.” (Müslim, Zekat 24)

Resülullah (s.a.v.) Muâz b.Cebel’i (r.a) Yemen’e gönderirken şu talimatları vermiştir;

بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ. فَقَالَ: إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ تَعَالَى فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ

“ Yemenliler’i davet edeceğin ilk şey Allah’a ibâdet olsun. Allah’ı tanıdılar mı, bu defa, Allah’ın kendilerine günde beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bunda da sana itaat ederlerse bu defa onlara Allah’ın zekatı kendilerine farz kıldığını bildir. Bu zekat, zenginlerden alınır fakirlere verilir.” (Buhâri, Sahih, Zekât, 1, 42, (II, 108,125); Müslim, İmân, 7, (I, 51))

Zekatın başlı başına bir ibadet olmasının yanı sıra, bireysel ve toplumsal bakımdan pek çok yarar ve hikmetleri de vardır: Bu sohbetimizde bunlardan bazılarını kısaca ele almaya çalışacağız.

Zekat, Kulluk Bilinci Kazandırır

Müslüman kişi diğer ibadetlerde olduğu gibi malî ibadetlerde de Rabbinin emri doğrultusunda, canın yongası olan malını hiçbir maddî karşılık beklemeden sırf O'nun rızası için infak ederek kulluk borcunu yerine getirmektedir. Böylece içindeki aşırı mal sevgisini kırıp, Allah sevgisini ve rızasını bütün sevgilerin önüne geçirmiş olmaktadır. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de;

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de” (Bakara, 2/262) buyurulmaktadır. Böylece müslüman bir taraftan ailesinin rızasını temin etmek için helal rızık peşinde koşacak, diğer taraftan hayatın gerçek amacını unutmayacak, ihtiyaç sahiplerinin kazandığı mal ve servette hakları olduğu bilincinde olacaktır.

Zekat, Allah'ın Verdiği Nimetlere Şükretmeyi Öğretir

Allah (c.c.) insana sayısız nimetler vermiştir. Kendisini fakirlik ve yoksulluktan kurtaran Allah'a karşı kulun, şükür borcu vardır. Kur'an'ı Kerim'de Yüce Allah (c.c);

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

“Ey müminler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin en temiz olanların dan yiye, Allah'a şükredin. Eğer gerçekten O'na ibadet ediyorsanız.” (Bakara, 2/172) buyurarak, kullarından iyi ve temiz rızıklardan yemelerini ve kendisine şükretmelerini istemektedir. Fakat buna rağmen “Kullarımdan şükredenler gerçekten pek azdır!” (Sebe', 34/13) ayetinde de bildirildiği gibi birçok insan nankörlük etmekte, nimetlerin asıl sahibini unutarak, şükür görevini hakkıyla yerine getirmemektedir.

Şüphesiz nimetlere şükretmek, dünyada onları koruyup artırdığı gibi, ahirette de sahibini ebedî mutluluğa erdirmektedir. Küfran-ı nimet ise, nimetin azalmasına ya da tamamen elden çıkmasına neden olmaktadır. Bu husus Bakara sûresi 7. ayette şöyle buyurulmaktadır;

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

Hani rabbiniz, ‘Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!’ diye bildirmişti.” buyurmaktadır.

Şurası da bir gerçektir ki, toplumdaki insanlar birbirlerine muhtaçtırlar. Pek çok ve değişik konuda zengin fakire, güçlü zayıfa başvurmak zorundadır. Hiç bir zengin, “Benim kimseye ihtiyacım yoktur” diyemez. Çünkü servetini, çalıştırdığı insanların gücü ile kazanmıştır; “Benim param var, kimi istersem çalıştırırım” demesi bu gerçeği değiştirmez. Bütün

insanların ister istemez bir başkasının gücüne, parasına, fikrine, emeğine ihtiyacı vardır. Onun için “Zen merde, civan pîre, kemân tîre muhtaç, Ebnây-ı beşer, hâsılı birbirine muhtaç” yani, kadın erkeğe, genç ihtiyara, yay oka muhtaç. Kısacası insanlar birbirine muhtaç denilmiştir.

O hâlde varlıklı insan, elde ettiği servetlerde içinde yaşadığı toplumun da hakkının ve katkısının olduğunun farkında olarak, Allah’a şükür ve içinde yaşadığı topluma da teşekkür borcunu ödemek için zekât emrini yerine getirmelidir. Çünkü zekât, kulun Allah’ın verdiği nimetlere şükretmesinin en güzel örneklerinden biridir.

Zekat, Cimrilik Hastalığından Korur, Cömert Olmayı Teşvik Eder

Cimrilik, harcanması gereken malı infak etmekten kaçınmak ve malı çok sevdiğinden dolayı başkalarıyla paylaşmamaktır. Başka bir ifadeyle sahip olduğu imkanlardan sadece kendisi faydalanıp, başkalarını düşünmemesidir.

Cimriler Allah’ın sevmediği kimselerdir. Çünkü onlar sadece kendileri cimrilik yapmakla kalmaz, üstelik başkalarına da cimriliği emrederler. Cimrilerin bu karakterleri Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir:

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا

“Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” (Nisâ, 4/37)

Sevgili Peygamberimiz de hadislerinde cimrilik konusunda ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur; “Cimrilikten sakının, çünkü sizden öncekiler cimrilik sebebiyle helak oldular. Cimrilik onları, vermemeye sevk etti de vermediler, akrabaya iyiliği kesmeye sevk etti de ilişkilerini kestiler, (mal toplamak için) günah işlemeye sevk etti de günah işlediler.” (Ebû Dâvûd, “Zekat”, 46)

İnsan fıtratı gereği mala karşı meyillidir. Ancak bu meyil bazen aşırıya kaçıp cimriliğe dönüşebilir. İşte zekât, insanın mal sevgisini dengelemesine, paylaşma bilinci kazanmasına ve toplumsal dayanışmaya katkıda bulunmasına vesile olur.

İman ve infak ruhuna sahip gerçek müminler, Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılmıştır;

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنَ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarsa işte kurtuluşa erecekler onlardır.”(Haşr, 59/9)

Cömertlik ise, ihtiyaç sahiplerini sıkıntılarından kurtardığı için bir bakıma hastalığı tedavi eden ilaç gibidir. Peygamberimiz (s.a.v.) cömert ve cimrilerle ilgili şöyle buyurmuştur;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ وَلَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ

“Cömert kişi Allah’a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise, Allah’tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehenneme yakındır. Allah, cahil cömert kişiyi, cimri ibadet düşkünü kimseden daha çok sever.” (Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 40)

Sevgili Peygamberimiz “İnfak et, sayıp durma, Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paranı çömlekte saklama, Allah da senden saklar.” (Müslim, “Zekat”, 88)buyurarak, harcarken cimri davranmamayı, pintilik yapmamayı, aksi hâlde Allah’ın da kişiye verdiği sayısız nimetlerini kulundan esirgeyeceğini haber vermektedir.

İşte başta zekat olmak üzere infak ruhu, kişiyi cimrilik hastalığından kurtarmakla kalmaz, ayı zamanda da kendisini cömertliğe alıştıtır. Böylece o kimse, Yüce Allah’ın övgüsünü kazanarak, maddenin ve menfaatin esiri olmaktan da kurtulmuş olur.

Zekat, Yardımlaşma ve Dayanışma Bilinci Oluşturur

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma, çalışma güç ve kudretinde olmayan ya da çalışmakla ihtiyaçlarını tamamen karşılayamayan fakir ve yetimlerin, muhtaç ve düşkünlerin temel ihtiyaçlarının toplum tarafından karşılanmasıdır.

Müslümanlar birbirlerinin kardeşi, hatta bir vücudun organları gibidir. Nasıl ki, vücudun herhangi bir organında ağrı ve sızı olduğunda bütün vücudun diğer organları rahatsız olursa, İslam toplumunda da bir kimsenin acı ve üzüntü duyması, muhtaç hâle gelmesi diğer Müslümanları rahatsız etmelidir. Bunun üzerine iyi durumda olan Müslümanlar, sıkıntıda olan kardeşlerinin yardımına koşmalı, acılarını paylaşmalı ve ihtiyaçlarını karşılamalıdır. (Buhârî, “Edeb” 27; Müslim, “Birr”, 66)

Şurası bir gerçektir ki, İslam dini, maddî imkânsızlıklar içerisinde bulunan fakir ve muhtaçların hayatlarını idame ettirmelerini sadece zengin müminlerin gönüllü yardımlarına bırakmamıştır. Nitekim Kur’an’ı Kerim’de; مَّا مَلَاحُظٌ وَلَا مَحْرُومٌ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ “Onların mallarında, isteyenler ve(istemeyip) mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan

kimselerdir.”(Mearic,70/24-25) buyurarak, bunu bir sosyal problem olarak görmüştür. Bu maksatla varlıklı insanların kazandıkları servetlerinin kırkta birinin Kur’an’da belirtilen ihtiyaç sahibi gruplara verilmesini zorunlu dinî bir görev olarak belirlemiştir.

Sırf Allah için vermek, Allah için yedirmek Kur’an’ın ifadesiyle;

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا

“Onlar, kendileri (yemek) istedikleri halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikram ederler. (Ve şöyle derler:) “Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz.” (İnsân, 76/8-9) diyebilmek! İşte bütün bunlar, dinimizin büyük önem verdiği sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilincinin gelişmesiyle mümkündür.

O hâlde mümin, sahip olduğu mal varlığını gerek zorunlu olan zekatla, gerekse sadaka olarak adlandırılabilir diğer gönüllü yardımlarla ihtiyaç sahibi diğer mümin kardeşleriyle paylaşmalı, onların gönüllerini hoş tutmanın gayreti içerisinde olmalıdır.

Zekat, Mal ve Mülkün Gerçek Sahibinin Allah (c.c.) Olduğunu Hatırlatır

Mülkün gerçek sahibi Yüce Allah’tır. Bu nedenle mülk üzerinde tasarruf yetkisi de O’na aittir. Çünkü yaratan ve rızık veren O’dur. Ayet-i kerimelerde bu husus şöyle ifade edilmektedir:

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümrânlığı yalnızca Allah’ındır. O her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Mâide, 5/120)

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ □ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetersin.” (Âl-i İmrân, 3/26)

İnsana verilen mülk Allah’ın emaneti olduğundan O, dilediği zaman verdiği mülkü geri almaya kadirdir. Çünkü mülkün gerçek sahibi kendisidir. Buna göre mutlak anlamda dünya hayatında hiç kimse mülkü sınırsızca ve sorumsuzca harcama yetkisine sahip değildir. Sadece mülkün sahibi olan Yüce Rabbimizin onu dilediği gibi tasarruf etme yetkisi vardır.

Öyleyse emanetçi olduğumuz Allah’ın mülkünü kullanırken titiz davranarak, onun vekili gibi harcama yapmalıyız. Sevgili Peygamberimizin, “Veren el, alan elden üstündür.” (Buhârî, “Zekat”, 18) “Salih bir kimsenin elinde bulunan helâl ve faydalı mal ne güzeldir.” (İbn Hıbbân,

Sahîh, VIII, 6, hadis no. 3210) hadislerine kulak vererek, malın hakkı olan zekat ve sadakaları da aksatmamalıyız.

Zekat, Kin ve Haset Ateşini Söndürür

Allah Teala, nimetlerini kulları arasında farklı miktarlarda taksim etmiştir. Kimisine bol bol rızık verirken, kimisine az rızık vermektedir. Fakat bütün bu taksimat ezelde ilahi bir hikmete göre takdir edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de;

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ

Allah kiminize kiminizden daha fazla rızık verdi. Ama kendilerine fazla verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilerle paylaşıp da onları bu hususta kendileriyle eşit hale getirmeye yanaşmıyorlar. Peki onlar Allah'ın nimetini inkâr etmiş olmuyorlar mı? (Nahl, 16/71) buyrularak, insanın sahip olduğu servetle değil onu nasıl kullandığı ile değerlendirileceği hatırlatılmaktadır.

Dünya nimetlerine istediği ölçüde sahip olamayan kişi, başkasının elindekine göz dikmemeli, kanaatkâr olmalıdır. Başkasının sahip olduğu nimeti kıskanarak, ona karşı içinde kin ve nefret duyguları beslememelidir.

Servet sahibi ise, mal ve servetiyle şımararak veya gösteriş amaçlı tüketim yaparak o nimetlerden mahrum olan muhtaç insanların kin ve haset duygularını tahrik etmemelidir. Çünkü dünya malı, insanın imtihan vesilesidir ve bu imtihanda en büyük kazanç, sahip olduklarını doğru kullanmak ve paylaşmaktır.

İşte zekât ve sadakalarla fertlerin karşılıklı olarak kardeşlik, sabır, kanaat ve kadere rıza gösterme gibi güzel ahlakî duygular edinmeleri sağlanır.

Zekat, Çalışıp Kazanmaya ve Üretmeye Teşvik Eder

İslam'da zekat vermek, zekat almaktan daha makbuldür. Sevgili Peygamberimiz de “veren elin alan elden daha hayırlı olduğunu” ifade buyurmuştur. (Buhârî, “Zekat”, 18; Müslim, “Zekat”, 94; Tirmizî, “Zekat”, 38) Bu bakımdan daha hayırlı bir konuma yükselmek isteyen her mümin, zekat verme bilinci sayesinde helâlinden çalışıp kazanmaya, ve meşru yollardan servet edinmeye gayret etmelidir. Sevgili Peygamberimiz imrenilecek iki kişiden bahsederken şöyle buyurmaktadır: “Yalnız şu iki kişiye gıpta edilir: Biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı layık olan yerlere harcayan kimse, diğeri de Allah'ın kendisine ilim verdiği ve bu ilimle hüküm verip, bu ilmi öğreten kimsedir.” (Buhârî, “Zekat”, 5; Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 268)

Görüldüğü gibi kendisine gıpta edilecek iki kişiden biri de Allah Teala'nın helâl mal ile zengin kıldığı kişidir. Çünkü bu konumdaki kişi, eline geçen malı Allah rızası için başta zekat olmak üzere dinin öngördüğü yerlere harcamaktadır.

Diğer yandan zekat alan ise, kendisine zekat veren ve malını Yüce Allah'ın rızası istikametinde harcayan bu güzel insanı gördüğünde, ona imrenecek ve kendisi de bu konuma gelebilmek için çalışıp kazanmaya ve helâlinden mal sahibi olmaya gayret edecektir. Şüphesiz bu anlayış, zekat alan insanları çalışmaya ve üretken olmaya teşvik edecektir.

Zekat, Mal ve Servet Hırsını Kontrol Altına Alır

Günümüz dünyasında kontrol altına alınmayan hırs ve açgözlülük yüzünden nice insanlar Allah'ın kendilerine lutfettiği nimetin şükrünü yerine getirmemekte ve fakir ve muhtaç kimselerin ihtiyaçlarını görmezlikten gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de insanın mal ve servete karşı hırs ve düşkünlüğünün olduğu açıkça ifade edilen ayeti kerime'de;

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا

“Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır.” (Meâric, 70/19-21) buyurulmuştur.

Doyumsuz olan insanoğlu, hangi imkan ve olanaklara sahip olursa olsun, dünyalık konusunda hep daha fazlasını istemektedir. Peygamber Efendimiz (sav) ;

لَوْ أَنَّ لَابْنَ آدَمَ وَادِيًا مِنْ ذَهَبٍ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَادِيَانِ ، وَلَنْ يَمْلَأَ فَاهُ إِلَّا التُّرَابُ ،
وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ

“İnsanoğlunun bir dere dolusu altını olsa, bir dere daha ister. Onun ağzını topraktan başka bir şey doldurmaz. Ama Allah, tövbe edenin tövbesini kabul eder.” (Buhârî, Rikak 10;) buyurarak bu gerçeği dile getirmiştir.

Zekat, Malın Bereketlenip Çoğalmasını Sağlar

Zekat ve sadaka ibadetiyle maddi yardımda bulunmak ilk bakışta zenginin servetini azaltıyor gibi görünse de, gerçekte sadaka ve zekat vermekle kulun malı eksilmez. (Tirmizî, “Zühd”, 17) Mü'min, zekatını hiç bir maddi karşılık beklemeden verdiğinde bu davranışıyla Yüce Allah'ın emanet olarak verdiği malın şükrünü ifa etmiş olur. Şükürü yerine getirilen malda da bereket olur. Bu sebeple Yüce Allah, zekatı verilen malın, dünya ve ahirette kat kat fazlasıyla karşılık bulacağını şu ayetlerde bildirmektedir:

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ “Siz Allah için verirsiniz, Allah onun yerine daha iyisini verir.” (Sebe 34/39)

Bir başka ayette ise:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir. (Bakara,2/261) buyurulmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz de bu konuda şöyle buyurmuşlardır:

“Bir kişi temiz (helâl) olan malından sadaka verirse –ki, Allah sadece temizi (helâl olanı) kabul eder- bir tek hurma bile olsa Rahman onu kabul buyurur ve sizin bir buzağıyı veya tayı özenle büyüttüğünüz gibi, o sadakayı dağ kadar oluncaya dek büyütür.” (Müslim, “Zekat”, 63; İbn Mâce, “Zekat”, 28)

Başka bir hadiste ise Peygamberimiz, malının zekatını verenlerin, mallarının artması için meleklerin de dua edeceğini bildirmiş ve şöyle buyurmuştur:

مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ، إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا، وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلْفًا

“Her sabah iki melek iner. Birisi “Allah’ım sadaka verenin malına bolluk ver.” Der, diğeri de, “Allah’ım sadaka vermeyenin malını yok et.” Der. (Buhari, Zekat, 27)

Zekatın Fıkhi Yönü

Zekat Kimlere Farzdır?

Bir kimsenin zekât vermekle mükellef olması için Müslüman, hür, akıllı, buluş çağına erişmiş olması; borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte nisap miktarı mala sahip olması gerekir.

Nisap Ne Demektir?

Nisap, zekât, sadaka-i fıtır ve kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür. Borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla olarak bu kadar mala sahip olan kişi dinen zengin sayılır.

Böyle bir kişi, zekât veya sadaka alamayacağı gibi; sadaka-i fıtır vermek ve kurban kesmekle de yükümlü olur. Fazla olan bu malın artıcı olması ve üstünden bir yıl geçmesi halinde zekâtının verilmesi gerekir.

Zenginliğin asgari sınırı olan "nisap" Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Hadislerde belirlenen nisap miktarları şöyle sıralanabilir;

561 gram gümüş, 80,18 gr. altın veya bunun tutarında para veya ticaret malı; 650 kg. tahıl, 40 koyun veya keçi, 30 sığır, 5 deve.

Nisap miktarı olan mala zekat gerekir; altın, gümüş, para ve ticaret malında kırkta bir; öşür de denilen toprak mahsüllerinde onda bir; 40 koyun veya keçide 1 koyun veya keçi; 30 sığırdan 2 yaşında bir buzağı; 5 deveye bir koyun zekat olarak verilmesi gerekir.

Elde mevcut olan malın, yılın başında nisap miktarında olması gerektiği gibi yıl sonunda da nisap miktarında bulunması gerekir. Yıl içinde maldaki eksilmeler dikkate alınmaz. Yıl içindeki artışlar da ayrı ayrı hesap edilmez, mevcut mala eklenerek yıl sonunda hepsinin zekâtı verilir.

Yılbaşında nisap miktarı olan bir mal, yıl içinde eksilerek, nisap miktarından aşağıya düşer ve yıl sonunda da nisap miktarını bulmasa, bu maldan zekât vermek gerekmez. Ne zaman nisap miktarına ulaşır ve bundan itibaren üzerinden bir yıl geçerse zekât verilmesi gerekir.

Alacaklar da kişinin mal varlığından olduğu için, geri ödeneceği kesin olan alacakların, her yıl zekatının ödenmesi gerekir. Buna rağmen zekatı verilmemişse, tahsil edildikten sonra, geçmiş yıllara ait zekatları da ödenmelidir. Ancak inkar edilen veya geri alınma ihtimali olmayan alacakların her yıl zekatının verilmesi gerekmez. Şayet böyle bir alacak daha sonra ödenirse, alacaklı bu tarihten itibaren zekat mükellefi olur; geçmiş yıllar için zekat ödemez.

Zekatın Geçerli Olmasının Şartları

Zekatın geçerli olabilmesi için öncelikle niyet şarttır. Zekat bir ibadet olduğu için niyetsiz yerine getirilemez. Ayrıca fakire verilmesi ve teslimi demek olan temlik de şarttır. Yemek hazırlayıp yedirmek gibi ibaha denilen yollarla fakire zekat verilmiş olmaz. (Kâsânî, Bedâ'î, II, 39).

Zekat kimlere verilir

Zekatın kimlere verilebileceği Tevbe Suresinin 60. Ayetinde belirtilmiştir :

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.”

Zekat kimlere verilmez

Zekât ve fitrenin, Tevbe suresinin 60. ayetinde sayılanlar dışında kalan kişi ve kuruluşlara verilmesi caiz değildir. Ayrıca zekât verecek kişi, bu şartları taşısa bile;

- 1) Ana, baba, büyük ana ve büyük babalarına,
- 2) Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklarına,
- 3) Müslüman olmayanlara,
- 4) Karı-koca birbirlerine zekât veremez..

Zekât verilirken gözetilecek sıra

Zekat verirken yakınlardan başlamak daha faziletlidir. Bu sebeple öncelikle şu kişiler arasında zekat verilecek kişiler varsa bunlara öncelik verilmelidir

- Kardeşler,
- Kardeş çocukları,
- Amca, hala, dayı ve teyzeler,
- Bunların çocukları,
- Diğer mahremeler,
- Komşular, meslektaşlar,
- Zekât verecek kişinin bulunduğu köy ve şehir halkı.

Zekat vermenin zamanı ve şekli

Zekatın, farz olduğu andan itibaren verilmesi gerekir. Zekat vermenin belli bir ayı olmadığı gibi, Ramazanı beklemeye de gerek yoktur. Ancak, zekat vermekle yükümlü olanların, yükümlü oldukları andan itibaren en kısa zamanda zekatlarını vermeleri uygun olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde;

وَأَنْفَقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ

“Herhangi birinize ölüm gelip de, ‘Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!’ demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allâh yolunda harcayın” buyurulmaktadır (Münâfikûn 63/10).

Ayrıca ibadetlerin hemen yerine getirilmesi, İslâm’da genel bir prensip ve tavsiye edilen bir husustur. Çünkü yüce Allâh, فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ “hayırlı işlerde yarışınız” buyurmaktadır. (Bakara 2/148).

Zekat verirken nelere dikkat etmeliyiz

Zekat, toplumun huzur ve kardeşliğinin güvencesidir. İslam’ın nezahet ve nezaketinin mührüdür. Her şeyin bir adabı olduğuna göre elbette zekat vermenin de bir adabı erkanı vardır. Bu adaba riayet etmek islamın güzelliklerindendir.

Zekat herşeyden önce Allah rızası için verilmelidir. Karşı taraftan bir menfaat beklenmemeli, minnet altında bırakılmamalı, teşekkür yahut da başka bir iyilik ya da hizmet beklenmemeli, başa kakılmamalı, verirken niyet edilmeli, malın orta hallisinden verilmeli, malın kötüsü zekat olarak verilmemeli ,temiz ve helal kazançtan verilmeli, riyadan gösterişten uzak gizlice

vermeli (fazilet bakımından), vakti geldiğinde hemen ödemeli geciktirmemeli, iffetli, izzetli ve ihtiyacını söylemekten hicap duyan ihtiyaç sahipleri gözetilmelidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, zekât yalnızca maddi bir yükümlülük değil, aynı zamanda ruhumuzu ve kalbimizi temizleyen, bizi cimrilik ve bencillikten arındıran, yerine cömertlik, merhamet ve hayırseverlik gibi güzel hasletleri yerleştiren ilahi bir ibadettir. Zekât, bireyin manevi gelişimine katkı sağladığı gibi, toplumda yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar. Fakir ve muhtaçların elinden tutarak, onların da hayata umutla bakmalarına vesile olur.

Tıpkı oruç ibadetinin bedeni maddi ve manevi olarak temizlediği gibi, zekât da malı arındırır, onu belalardan ve musibetlerden korur. Zekât veren kişi, hem malının bereketlenmesini sağlar hem de ihtiyaç sahiplerinin duasına mazhar olur. Unutmayalım ki, Rabbimiz bizlere verdiği nimetleri sınamak için vermiştir. Bu nimetlerin gerçek sahibi Allah'tır(c.c.) ve bizler, yalnızca onun bizlere emanet ettiği servetin bekçileriyiz.

O hâlde, üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirelim, malımıza ve rızıkımıza bereket katmak için zekât ve sadakalarımızı titizlikle verelim. Paylaşmanın huzurunu ve infak etmenin güzelliğini kalplerimizde hissedelim. Yüce Rabbimiz bizleri bizleri, malın/servetin esiri olmaktan muhafaza buyursun, mallarımızı helal ve hayırlı yollarda harcamayı nasip etsin, zekât ibadetimizi hakkıyla yerine getiren bahtiyar kullarından eylesin. Amin!

Hazırlayan

Uzman Vaiz Abdullah YILMAZ

